

IVA KORBAR

Riči, stvari
i štorije

210

korbariva@yahoo.co.uk

————— U Meksiku (Baja California) susreće se jedna rijetka vrsta parazitizma. Nakon što uđe u stadij odrasle jedinke, izopodni rak *Cymothoa exigua* ulazi u usta ribe *Lutjanus guttatus* (Rose Spotted Snapper). S vremenom riblji jezik degenerira ili ga rak pojede. Pričvrstivši se pereopodijima za ostatke ribljeg jezika, ostatak života provodi pretvarajući se da je jezik ribe i preuzevši sve funkcije dotičnog organa, hrani se dijelovima svakog njenog uhvaćenog plijena. Ta pojava naziva se *tongue replacement* (zamjena jezika).⁰¹

“Jezik se u pravom smislu riječi konstituira pomoću serije analogija koje lateralno produžuju jezik akcije, ili bar njegov zvučni dio; taj novi jezik liči ovom posljednjem; i upravo ta sličnost olakšava njegovo razumijevanje...”

Nastanak jezika iz jezika akcije potpuno izmiče alternativni između prirodne imitacije i proizvoljne konvencije. Gdje postoji priroda—u znacima koji se spontano rađaju u nama samima—ne postoji nikakva sličnost, a tamo gdje se sličnostima koriste, postignut je dragovoljan sporazum između ljudi.”

(Foucault, 168)

Zahvaljujući seriji analogija kojom su se biolozi dragovoljno sporazumjeli, izopodni rak je stvorio jezik u pravom smislu riječi lateralno produživši osnovni degenerirani organ, jezik akcije i sada taj slični onom posljednjem. On je živuća prirodna imitacija koja proizvoljnom konvencijom, pomoću znaka—*Cymothoa exigua* i *Lutjanus guttatus*, omogućuje poimanje još jednog odnosa u prirodi.

Jezik uvijek nečemu slični. Od pretpostavljenog prvotnog krika koji je izbacio glasove kakve ih danas poimamo te koji čine naš govor i jezik, on je činio sredstvo pomoću kojeg smo naučili oponašati ono što bi nas okružilo. Oponašanjem bismo se identificirali s onime što oponašamo, preuzeli osobine toga i prezentirali ih kao svoje, a sebe

01 — <http://polyscience.org/2005/09/cymothoa-exigua/>

kao to što oponašamo. Odjednom je oponašanje prestalo biti oponašanjem i postalo ponašanje, odnos prema nekome ili nečemu.

U takvim okolnostima jezik je ujedno bio i sredstvo i oponašatelj stvari na koje bismo nailazili. Zbog toga, čini se teškim iskobeljati se iz pokušaja da razlučimo što je riječ, a što stvar.

Foucault predlaže da se ni ne pokušavamo isplesti iz takva odnosa jer su riječi te koje stvaraju stvari.

Usudimo li se u ovu formulu uplesti i nešto što nominalno čine stvari oko nas—stvarnost, *stvar* se komplicira na nebrojenu potenciju. Mogli bismo si olakšati situaciju te postaviti *stvari* na sljedeći način. Ako su riječi te koje stvaraju stvari, onda i osjetilni svijet stvari i izgovoreni svijet riječi pripadaju jednom svijetu—onom jezičnom. U svijetu postoji xxxxx jezika, odnosno jezičnih realnosti. Prema tome, zašto se stvari ne bi posložile u riječi na taj način da jednostavno prebrojimo postojeće jezike i zapečatimo ih kao službenu brojku stvarnosti?

Ovaj postupak ne bi bio ništa manje pogodan od klasifikacija i taksonomija pomoću kojih je danas svijet organiziran, ili rodni, spolni, povijesni, nacionalni, rasni i inih kategorija kojima pripadamo. Uostalom, što god ona bila, stvarnost je puno jednostavnija nego što ju se prezentira otkad postoji prezentacije. Reprezentacije stvarnosti vjerojatno robuju *onim proizvoljnim znakovima sistema što se spontano rađaju u nama samima*. Stvarnosti su vjerojatno jednostavne, jednostavnije od našeg poimanja riječi *jednostavno*. Možda su toliko jednostavne da ni ne postoje pa da bi se nadoknadio taj suštinski nedostatak stvarnosti, ljudi se konstantno zabavljaju kreirajući reprezentacije nečega što ne postoji.

Ti naši sustavi znakova i načini razmišljanja vjerojatno su još toliko primitivni da ne uspijevaju obuhvatiti nešto što bi moglo postojati.

No, bilo kako bilo, možda je upravo to naša prednost. Pored takve jedne suštinske stvarnosti koja ne postoji, izrodilo se milijarde onih koje bi mogle postojati i od kojih svaka ovisno o vremenu, skupini i pojedincu želi biti glavna.

Ako smo dovoljno fleksibilni, moći ćemo konzumirati blagodati nekolicine stvarnosti, a ako nismo normalni, možda i sve. Jer ovdje je riječ o jednoj rasprodaji stvarnosti koje su dostupne jednako kao i žvakaće gume na trafikama.

One zaista imaju svoju "fabriku" koja manično proizvodi kojekakve oblike onoga što želimo pa smo ih, stoga, i u stanju primijetiti.

"Na četvrtoj je planeti živio neki poslovni čovjek. Taj je bio tako zaposlen da čak ni glavu nije podigao kad je mali princ došao.

— Dobar dan!— reče mu ovaj.— Ugasila vam se cigareta.

— Tri i dva su pet. Pet i sedam dvanaest. Dvanaest i tri petnaest. Dobar dan. Petnaest i sedam dvadeset dva. Dvadeset dva i šest dvadeset osam. Nemam vremena da je ponovno zapalim. Dvadeset šest i pet trideset jedan. Uh! To je, dakle, pet stotina jedan milijun šest stotina dvadeset dvije tisuće sedam stotina trideset jedan.

— Pet stotina milijuna čega?

— Ha? Još uvijek si tu? Pet stotina milijun... ne znam više... Imam toliko posla! Ja sam ozbiljan čovjek, ne bavim se glupostima! Dva i pet su sedam...

— Pet stotina milijuna čega?— ponovi mali princ koji nikad u životu nije odustajao od pitanja što bi ga jednom postavio.

Poslovni čovjek podigne glavu:

— Kroz pedeset četiri godine, koliko živim na ovoj planeti, uznemirili su me samo tri puta. Prvi puta to bijaše pred dvadeset dvije godine kad je neki hrušt pao tko zna otkuda. Toliko je galamio da sam četiri puta pogriješio u zbrajanju. Drugi put to bijaše pred jedanaest godina. Kad me zgrabila kostobolja. Premalo se krećem. Nemam vremena za šetnju. Ja sam ozbiljan čovjek. I evo... sad, treći put! Rekoh, dakle, pet stotina jedan milijun...

— Milijuna čega?

Poslovni čovjek shvati da zbilja nema nade da će ga ostaviti na miru:

— *Milijun onih malih stvari što ih katkada vidimo na nebu.*

— *Mušica?*

— *Ne. Onih stvarčica o kojima sanjare dangube. Ali ja sam ozbiljan čovjek! Ja nemam vremena za sanjarenje.*

— *Ah! Zvijezda?*

— *Da, baš tako. Zvijezda.*

— *I što ti radiš s pet milijuna zvijezda?*

— *Što s njima radim?*

— *Da.*

— *Ništa. Posjedujem ih.*

— *Ti posjeduješ zvijezde?*

— *Da.“*

(Saint-Exupery, 43-45)

Kada se govori o “fabrici stvarnosti”, treba imati na umu da je to stalan i vrlo unosan posao, s beneficiranim radnim stažom. Ovo tržište stvarnosti ne poznaje pojmove potražnje i potrošnje, one su ovdje komprimirane u jedno. Ono što se stvori, istovremeno se i troši.

No, kako se svakim tržištem uz malo lukavstva i dobrim planom može upravljati, tako se upravlja i ovime. Zaista, fizički, postoje oni koji posjeduju pogone stvarnosti, za njih bi se moglo kazati da su vladari. Baš kao u (dječjim) pričama, oni odaberu oblik stvarnosti, spakiraju ga u ambalaže, prebroje i distribuiraju ostalima. Ostali, zajedno s vladarima, kupuju ambalaže i potvrđuju te zamotane oblike.

Na putu od riječi do stvari rađa se svijet znanja. U njemu se zapisuje ono što se proizvelo u diskurzima, ono što je ispričano i prepričano. Foucault tvrdi kako “... *znati znači prenijeti iz jezika u područje jezika; ponovno obrazovati jedinstveno polje riječi i stvari; svemu dati priliku da govori.* (Foucault, 106). Iz toga slijedi da *znati* ustvari znači (pre)pričati i time nanovo reproducirati stvarnosti. Onako kako gledamo, tako i vidimo, ili onako kako pričamo, tako i

čujemo, a prijelazi iz jedne stvarnosti u drugu su seljenja iz jedne vrste pričanja u drugu. Stvarnosti su priče i u pričama se isprepliću, ostaje samo trenutak vjerovanja da je ono što mi slušamo istinito, ili važno, ili logično.

Pored stvarnosti i vjerovanja, isto toliko lažna i nestvarna, ili baš obrnuto, čini se i želja. Lacan tvrdi da je želja uvijek negdje drugdje, da trajno izmiče te da je prepoznatljiva po svojim označiteljima što se stvaraju putem fantazije, putem fetiša.

Tada se uz znanje o fetišu prvi put dogodila umjetnost te dobila i privilegiranu i diskriminirajuću poziciju svijeta mašte i njene realizacije. Uz epitete poput fantastične i artifičijelne, umjetnost je prozvana predrugačijom da bi ikada odgovarala nekoj stvarnosti koju živimo. Zahvaljujući umjetnosti ta ista stvarnost postala je stvarnija i manje fleksibilna. Kako je ova postajala stvarnija, umjetnost je usporedno postajala artifičijelnija. Nastala su dva paralelna događanja, otkud je jedno zrcalilo drugo. Ono predmetno, opipljivo i netranscendentalno (stvarnost, u klasičnom smislu riječi) dobilo je sliku u zrcalu—eteričnu, neopipljivu i transcendentalnu (umjetnost), koja je baš kao i neki prizori u zrcalu mogla biti iskrivljena, onakva kakva bi ispala. Umjetnost je zato smjela biti kreativna, svakakva, a stvarnost ograničena. Ovakva dogovorna ravnoteža ispričana je i konzumirana; društvo ju je iskoristilo da se ono *umjetnički* prikazano, izrečeno, uvijek shvati kao nešto drugo, nešto što nije, već je samo prikaz nečega. Stoga i ono najužasnije u umjetnosti samo je neka usputna paralela koju se može objesiti na zid ili zatvoriti u muzej i ne doživjeti kao nešto što bi bilo stvarno, opipljivo.

Između stvarnosti i umjetnosti dogodila se zamjena jezika kao kod raka i ribe. Jezik irealnog i fantazije u stvarnosti je degenerirao—ili sam od sebe ili zato što ga je umjetnost pojela. Zato se na to mjesto smjestio novi jezik—umjetnost koja se čitavo vrijeme pretvara da je jezik irealne stvarnosti. Hvatajući riječi i stvari koje se reproduciraju kroz diskurze (usta) stvarnosti, umjetnost boravi u čeljustima stvarnosti hraneći se dijelovima tih istih riječi i stvari.

Ili drugim riječima; zahvaljujući seriji analogija kojom su se teoretičari dragovoljno sporazumjeli, umjetnost je stvorila jezik u pravom smislu riječi lateralno produživši osnovni degenerirani organ, jezik irealnog i sada taj, novi jezik, slični onom posljednjem. On je živuća prirodna imitacija koja proizvoljnom konvencijom, pomoću znaka—*umjetnost* i *stvarnost*, omogućuje poimanje još jednog odnosa u prirodi.

Umjesto zaključka prilažem pismo bake Kate unuku Stipi, koje bi moglo biti isto onoliko stvarno koliko je i izmišljeno.

“dragi moj mali stipe

evo ti već proša i drugi misec otkako si bija u svoje babe. moran ti odma reći da ti je baba bila jako juta što si tako ostavija stvari za sebon. Sve je bilo po podu i ako ti fale gaće našla san ti ih iza posteje. oli ne moreš malo za sebon počistit. nego pusti ti to moj Stipe ne piše ti zato tvoja baba. ja san tamo kad san spremala našla neke tvoje slikovnice ono što tako zoveš stripovi. e odatle san izvukla neki fini libar i pita se baba ća joj to nikad nisi tija pokazati. nego samo kada babu tribaš tada pokažeš. e da znaš da je to baba našla i iščitala od korce do korce. i ja bi tila sada tebi nešto kazati. baba ti živi cili život odi na selu i mnogo je puta gledala u nebo pogotovo u noći. i mislila san ja mora da kada je tu tako lipo da se sve zvizde kreću prema nami ili oko nas. a rekla san ja to tvom didi puno puta reka mi on da se pustin takih štorija jer ću infišat. al sada znan da san bila u pravu. i moran ti reći to što ti čitaš to su sve budalaštine. stoji tamo sve lipo nacrtano kako je lipo bilo kada je crikva rekla: ova naša zemlja i nebo je pogotovo u noći u sridi svega što se po nebu kreće. a onda je doša oklen taj neki tukac kopernik i reka da crikva laže. ma da laže crikva, jes ti čuja to! valjda ni ni zna svoje gaće za sebon spremi ka ni ti! i onda je reka da se sve vrti oko sunca. ma oli se vrti oko sunca tutleša. ja kad

iden u masline pa vidi se čisto ka suza da ujutro sunce je doli kod ulaza oko podneva gre gori a uveče padne iza barki. pa vidiš mu cili krug. i on se vrti oko maslinika a ne maslinik oko njega. a pročitala san i da su take funcute i ložili posli. a ko im je kriv ća su tili to su i dobili.

a sićan se ja kad smo se tvoj dida i ja zajubili. staali smo tamo pored drugog mula i lovili ribu. ja san gledala u more i parilo mi se da ono nema kraja ka da smo na ploči. i rekla san ja to opet tvom didi a on je reka ma ća je tebi nisi valjda otišla na kvasinu ajde mući i sidni do mene. a bilo nam je lipo. a sada čitan ja u ovi tvojim škartocama da je prije bilo puno lipše. znaš crikva je zatvorila još jednog berekina neki galilej a ovi je tvrdija da je zemlja balun. a moj stipe da je zemlja balun pa otkotrljali bi se i ja i dida i ti i oni tvoji baluni u dvoru. a kako bi bacili na picigin? e pa nikako. i lipo san ja kazala tvom didi onu večer da je zemlja ravna ka ploča. a more biti i ka lancun a more ka i kocka al ja ti kažen i crikva je rekla da balun bome nije. zato moj stipe ja ću tebi ovi libar naložiti jer tako bi i crikva učinila a i triba nam ća više toga za ložiti rekli su da će ova zima biti ledena. e tako lipo sad kad opet dođeš u dide i mene svoje ćeš gaće za sebon spremati i babu slušati jer ćemo s tebon pod ključ ka ove berekine. i eto ti tu dvi kile smokava poji i podili s mlađin bratom i nemoj ga tući po glavi. on je još malen. i čuvaj se stipe želin ti sve najboje u školi i želin ti da ne puniš glavu praznon slamom. jubi te tvoja baba kata.”

———LITERATURA ——

Foucault, Michel (1971): RIJEČI I STVARI: *arheologija humanističkih nauka*.
Beograd: Nolit

Saint-Exupery, Antoine (1987): MALI PRINC. Zagreb: Mladost

<http://polyscience.org/2005/09/cymothoa-exigua/>